

Oikeusministeriö

IOK/7519/2026

16.9.2026

Viite: VN/15000/2020

Asia: Lausuntopyyntö viittomakielilain arviomuistiolounnoksesta

Ihmisoikeuskeskus on antanut alla olevan lausunnon lausuntopalvelu.fi - palvelussa 16.9.2026.

Ihmisoikeuskeskuksen lausunto viittomakielilain arviomuistiolounnoksesta

Ihmisoikeuskeskus kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta arviomuistioksi viittomakielilaista.

Ihmisoikeuskeskuksella ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnalla on lakisääteinen erityistehtävä yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa. Ihmisoikeuskeskus lausuu arviomuistiolounnoksesta erityisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta.

Vaikutusten arviointi lainsäädännön ja politiikkatoimien valmistelussa

Ihmisoikeuskeskus noteeraa lausuntopyynnössä esitetyn pyynnön arvioida viittomakielilain vaikutuksia muiden lakien valmisteluun, mutta toteaa, että lain vaikutuksia muun lainsäädännön valmisteluun on vaikea arvioida olemassa olevan tiedon perusteella. Näkemyksemme mukaan niin lainsäädäntöhankkeissa kuin laajemmin politiikkatoimissa on merkittäviä puutteita perus- ja ihmisoikeusvaikutusarvioinnin laadussa ja tasossa. Tällä on näkemyksemme mukaan suora yhteys siihen, ettei viittomakielisten henkilöiden oikeuksia välttämättä huomioida riittävällä tavalla lainsäädäntöprosesseissa. Näkemystä tukee myös se, että viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen liittyviä ongelmia esiintyy edelleen useilla yhteiskunnan osa-alueella.

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että lainsäädäntöhankkeissa sekä politiikkatoimissa toteutetaan aina kattava ja laadukas perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi, jossa huomioidaan esitettyjen säädösten ja toimenpiteiden vaikutukset vammaisiin henkilöihin. Sama pätee myös voimassa olevan sääntelyn vaikutusten jälkikäteiseen arviointiin.

Ihmisoikeuskeskus korostaa, että laadukkaat vaikutusarvioinnit edellyttävät riittävää tietoa viittomakielisten henkilöiden oikeuksien tosiasiallisesta toteutumisesta. Oikeuksien toteutumista koskevien tietopuutteiden vuoksi on vaikea arvioida uusien ja jo toteutettujen säädösten ja toimenpiteiden (mahdollisia)

vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Vaikutusarviointien kehittämisen rinnalla tulee vahvistaa myös oikeuksien toteutumisen systemaattista seurantaa.

Viranomaisilla on aktiivinen edistämisvelvollisuus

Seuraavissa kappaleissa vastaamme muiden huomioiden ohella lausuntopyynnössä esitettyyn pyyntöön antaa esimerkkejä siitä, miten viranomaiset voisivat omassa toiminnassaan edistää viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Ihmisoikeuskeskus yhtyy arviointimuistiossa esitettyyn arvioon, jonka mukaan viranomaisten tietoisuus viittomakielistä ja viittomakielisten henkilöiden oikeuksista on lisääntynyt lain voimassaoloaikana, mutta tietoisuudessa ja velvoitteiden tuntemuksessa on edelleen merkittäviä puutteita.

Ihmisoikeuskeskus korostaa, että viittomakielilain 3 §:n mukainen edistämisvelvollisuus on luonteeltaan aktiivinen velvollisuus. Viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeuksien toteutuminen ei voi riippua siitä, osaako yksittäinen henkilö vaatia oikeuksiaan tai muistuttaa viranomaista tämän velvollisuuksista. Vastuu kielellisten oikeuksien toteuttamisesta kuuluu ensisijaisesti viranomaiselle.

Viittomakielilain 3 §:ää on tarkasteltava yhdessä perustuslain 22 §:n, yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaisen edistämisvelvoitteen ja sekä vammaisyleissopimuksen velvoitteiden kanssa. Julkisen vallan tehtävänä ei ole ainoastaan pidättäytyä puuttumasta oikeuksiin, vaan aktiivisesti luoda edellytyksiä niiden tosiasialliselle toteutumiselle. Vammaisyleissopimuksen 21 artiklan e-kohdan mukaan sopimuspuolten on toteutettava toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeutta sanan- ja mielipiteenvapauteen muun muassa tunnustamalla viittomakielten käytön ja edistämällä sitä. Tähän artiklaan on viitattu myös viittomakielilain esitöissä (HE 294/2014 vp, s. 48).

Ihmisoikeuskeskus kiinnittää huomiota siihen, että velvollisuuden aktiivinen luonne ilmenee myös viittomakielilain omista esitöistä. Niiden mukaan viranomainen voi antaa parempaa kielellistä palvelua kuin mitä laki edellyttää, ja viranomainen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä myös muussa kuin viranomaisaloitteisessa asiassa, jos se on tarpeellista asian selvittämiseksi tai asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi (HE 294/2014 vp, s. 47–48). Kielellisen palvelun järjestäminen ilman asiakkaan erillistä vaatimusta ei siten ole lain edellyttämän ylittävää ylimääräistä palvelua, vaan lain tarkoituksen mukaista toimintaa.

Tältä osin merkityksellisiä ovat myös arviointimuistiossa viitatu Maija Dahlbergin havainnot perus- ja ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan merkityksestä. Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä näkemystä, jonka mukaan viittomakielisten henkilöiden oikeuksia voidaan ja tulee vahvistaa myös soveltamalla ja tulkitsemalla voimassa olevaa lainsäädäntöä tavalla, joka parhaalla mahdollisella tavalla edistää kielellisten oikeuksien toteutumista.

Edistämisvelvollisuus edellyttää aktiivisia toimia kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi:

- viranomaisten systemaattista kouluttamista viittomakielisten henkilöiden oikeuksista
- henkilöstön perehdyttämistä viittomakielisten asiakkaiden kohtaamiseen
- saavutettavuus- ja kielikysymyksille nimettyjä vastuuhenkilöitä
- viittomakielisiin henkilöihin kohdistuvien vaikutusten arvioimista osana päätöksentekoa
- toimintamalleja, joissa kielellisten oikeuksien toteutuminen huomioidaan ennakoivasti eikä vasta yksittäisen asiakkaan pyynnöstä.

Osallistaminen on osa edistämisvelvollisuutta

Ihmisoikeuskeskus korostaa, että aktiivinen edistämisvelvollisuus sisältää myös velvollisuuden osallistaa viittomakielisiä henkilöitä heitä itseään koskevien asioiden valmisteluun. YK:n vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaan vammaisia henkilöitä tulee tiiviisti kuulla ja osallistaa heitä koskevien lakien, politiikkojen ja päätösten valmisteluun heitä edustavien järjestöjen kautta. Tämä velvoite koskee myös viittomakielisiä henkilöitä.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että viittomakielisten henkilöiden ja heidän järjestöjensä osallistuminen päätöksentekoon, palvelujen suunnitteluun ja lainsäädäntövalmisteluun ei ole ainoastaan keino parantaa palveluita tai kerätä palautetta. Kyse on itsenäisestä ihmisoikeusvelvoitteesta sekä keskeisestä keinosta varmistaa, että viittomakielisten oikeudet toteutuvat tosiasiallisesti. Hyviä toimintatapoja ovat esimerkiksi viittomakielisten asiakasraatien hyödyntäminen, järjestelmälliset kuulemiset valmistelun eri vaiheissa, kokemusasiantuntijoiden käyttö sekä pysyvät yhteistyörakenteet viranomaisten ja viittomakielisten yhteisöjen välillä.

Osallistamisen merkitys korostuu lainsäädäntöhankkeissa ja politiikkatoimien suunnittelussa, mutta myös tilanteissa, joissa viranomainen uudistaa palveluja, keskittää toimintojaan, lakkauttaa palvelupisteitä tai ottaa käyttöön uusia digitaalisia palveluita. Tällaisissa tilanteissa tulisi arvioida systemaattisesti myös päätösten vaikutuksia viittomakielisten henkilöiden oikeuksiin.

Tulkkauspalvelut ja viranomaisen vastuu

Arviointimuistiossa todetaan, että tulkkauspalvelujen saatavuudessa ja järjestämisessä esiintyy edelleen merkittäviä ongelmia ja että vastuu tulkin hankkimisesta jää käytännössä usein asiakkaan kannettavaksi.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että tilanne, jossa vastuu tulkkauksen järjestymisestä tosiasiallisesti siirtyy asiakkaalle, on vaikeasti yhteensovitettavissa viittomakielilain 3 §:ssä säädetyn aktiivisen edistämisvelvollisuuden kanssa. Kuten edellä on todettu, lain esityöt tukevat nimenomaisesti sitä, että viranomainen voi huolehtia tulkitsemisesta myös muussa kuin viranomaisaloitteisessa asiassa asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi.

Tilannetta parantavia käytäntöjä voisivat olla esimerkiksi:

- asiakkaan kielellisten tarpeiden selvittäminen jo ajanvarauksen yhteydessä
- tulkin tilaaminen viranomaisen toimesta ilman asiakkaan erillistä vaatimusta

- selkeät toimintamallit viittomakielisten asiakkaiden kohtaamiseen
- henkilöstön ohjeistaminen siitä, milloin tulkkauksen järjestäminen kuuluu viranomaisen vastuulle.

Ihmisoikeuskeskus korostaa lisäksi arviointimuistiossa esiin tuotua tärkeää havaintoa siitä, että tulkkaus ei kaikissa tilanteissa korvaa mahdollisuutta saada palvelua suoraan omalla kielellä. Tästä syystä myös viittomakielisten palveluiden sekä viittomakielisen henkilöstön saatavuuden kehittäminen on tärkeä osa edistämisvelvollisuuden toteuttamista.

Oikeus tietoon omalla kielellä

Tiedonsaanti omalla kielellä on yksi viittomakielilain 3 §:n keskeisistä tavoitteista. Ihmisoikeuskeskus yhtyy arviointimuistiossa esitettyihin puutteisiin liittyen viittomakieliseen tiedonsaantiin ja viranomaisten viittomakieliseen viestintään.

Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan kyse ei ole yksistään kielellisistä oikeuksista tai viestinnästä ja saavutettavuudesta, vaan laajemmin yhdenvertaisuudesta, osallistumisesta, oikeusturvasta ja mahdollisuudesta käyttää muita perus- ja ihmisoikeuksia.

Ihmisoikeuskeskus pitää hyvinä käytäntöinä muun ohella keskeisten tiedotteiden julkaisemista myös viittomakielisinä videoina kummallakin viittomakielellä, viittomakielisen viestinnän sisällyttämistä osaksi normaaleja viestintäprosesseja, viittomakielisen tiedottamisen huomioimista erityisesti kriisi- ja poikkeustilanteissa, digitaalisten palveluiden kehittämistä yhteistyössä viittomakielisten käyttäjien kanssa ja verkkopalveluiden saavutettavuuden arviointia myös viittomakielisten henkilöiden näkökulmasta.

Oikeuksien seuranta ja arviointi

Arviointimuistiossa todetaan, että viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen arviointia vaikeuttaa osittain puutteellinen tietopohja. Samalla arviointimuistio osoittaa, että monet viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen liittyvät haasteet ovat jatkuneet pitkään.

Ihmisoikeuskeskus pitää viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen nykyistä järjestelmällisempää seurantaa tärkeänä kehittämiskohteena. Erityisen tärkeää olisi saada nykyistä parempaa tietoa siitä, miten oikeudet toteutuvat käytännössä eri elämänalueilla. Arvioinnissa tulisi mahdollisuuksien mukaan siirtyä muodollisten oikeuksien tarkastelusta niiden tosiasiallisen toteutumisen arviointiin.

Seurantaa voitaisiin kehittää esimerkiksi kokoamalla säännöllisesti tietoa:

- viittomakielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen saatavuudesta
- viranomaisten viittomakielisen viestinnän määrästä ja laadusta
- viittomakielisten palveluiden saatavuudesta
- tulkkauspalveluiden käytännön toteutumisesta, mukaan lukien järjestämisvastuun selkeys
- viittomakielisten henkilöiden kokemuksista osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja oikeuksien toteutumisesta.

Ihmisoikeuskeskus pitää viittomakielibarometriä arvokkaana tietolähteenä ja pitää

tärkeänä sen säännöllisen toteuttamisen turvaamista. Ihmisoikeuskeskus katsoo, että nykyiset tiedonpuutteet vaikeuttavat myös viittomakielilain vaikutusten arviointia suhteessa muuhun lainsäädäntöön ja viranomaistoimintaan. Tämän vuoksi vaikutusarviointien, seurantatiedon ja oikeuksien toteutumista koskevan tiedonkeruun kehittäminen olisi tärkeää myös tulevien lainsäädäntöuudistusten valmistelussa.

Tarkempi sääntely viranomaisten tiedottamisvelvollisuudesta

Ihmisoikeuskeskus pitää perusteltuna vaihtoehtona säätää viranomaisten viittomakielisestä tiedottamisvelvollisuudesta nykyistä tarkemmin, esimerkiksi viittomakielilain 3 a §:llä. Tässä yhteydessä kiinnitämme huomiota arviomuistiossa esitettyyn perusteluun, jonka mukaan viranomaisten velvoitteiden laajentaminen ei liene realistista juuri tällä hetkellä ottaen huomioon valtiontaloudellinen tilanne. Ihmisoikeuskeskus toteaa, ettei perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttamisen tarvetta voida arvioida yksinomaan vallitsevan valtiontaloudellisen tilanteen kautta. Taloudellisten vaikutusten arviointi on välttämätön osa lainvalmistelua, mutta se on eri kysymys kuin se, onko oikeuksien turvaamiseksi tarpeen kehittää sääntelyä.

Mikäli sääntelyn kehittämiseen ei nyt ryhdytä, Ihmisoikeuskeskus esittää, että arviomuistiossa kuitenkin todetaan muutostarve, sen edellytykset ja arvioitu aikataulu sen sijaan, että kysymys jätetään avoimeksi. Näin arviomuistio tuottaa lähtökohdan myöhemmälle valmistelulle eikä ainoastaan kirjaa estettä.

Viittomakieltä käyttävien pysyvät osallistumisrakenteet

Ihmisoikeuskeskus kiinnittää oikeusministeriön huomion siihen, että viittomakieltä käyttävät ovat perustuslain 17 §:n 3 momentissa nimenomaisesti mainituista ryhmistä ainoa, jolla ei ole omaa pysyvää hallinnollista toimielintä saamelaiskäräjien, Svenska Finlands folktingin tai romaniasiain neuvottelukunnan kaltaisesti. Viittomakieliasioiden neuvottelukunnan toiminta on päättynyt, ja arviomuistiossa itsessään viitataan jo päättäneen neuvottelukunnan työhön yhtenä viranomaisten tietoisuutta lisänneenä tekijänä.

Ottaen huomioon viittomakielilain 3 §:n edistämisvelvollisuus sekä vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan ja 33 artiklan mukaiset osallistamis- ja seurantavelvoitteet Ihmisoikeuskeskus pitää tarpeellisena, että arviomuistiossa arvioidaan, tarjoavatko nykyiset rakenteet riittävät mahdollisuudet viittomakieltä käyttävien osallistumiselle ja vuoropuhelulle viranomaisten kanssa. Samalla tulisi tarkastella, millaisen viestin viittomakieliasioiden neuvottelukunnan toiminnan päättyminen ja vallitseva tilanne antaa viittomakieltä käyttävien ja viittomakielten arvostuksesta Suomessa.

Lopuksi

Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan viittomakielilain arvioinnissa huomio tulisi kohdistaa siihen, miten viranomaiset toteuttavat aktiivista velvollisuuttaan turvata viittomakielisten henkilöiden kielelliset oikeudet käytännössä. Viittomakielilain 3 §:n mukaista edistämisvelvollisuutta tulee tarkastella yhdessä perustuslain 22 §:n, yhdenvertaisuuslain edistämisvelvollisuuksien sekä YK:n

vammaisyleissopimuksen velvoitteiden kanssa. Oikeuksien tehokas toteutuminen edellyttää viranomaisilta aktiivisia toimia, viittomakielisten henkilöiden osallistamista sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa.

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että viittomakielilain toimeenpanossa ja jatkoarvioinnissa kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen. Tämä edellyttää laadukkaita vaikutusarviointeja, riittävää tietopohjaa sekä oikeuksien toteutumisen järjestelmällistä seurantaa. Edistämisvelvollisuuden toteutumista olisi perusteltua arvioida erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka hyvin viranomaiset ovat onnistuneet poistamaan niitä käytännön esteitä, jotka edelleen vaikeuttavat viittomakielisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään, saada tietoa omalla kielellään ja osallistua yhdenvertaisesti yhteiskunnan toimintaan.

Jarna Petman
Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Mikko Joronen
asiantuntija